

تقدیم به پدر و مادر عزیزم و....

محبوبم، میثم

چکیده:

تا کنون روند گردش کار طرح‌های منطقه‌ای بر اساس رویکرد متداولی بوده است که در آن پس از بررسی‌های وضع موجود و انجام تجزیه تحلیل‌ها برنامه‌هایی برای اجرا تدوین می‌شوند. در این پژوهش سعی شده است تا با استفاده از رویکردهای نوین برنامه‌ریزی منطقه‌ای به بازنگری طرحی انجام شده پرداخته شود. گرچه در سطح برنامه‌ریزی شهری رویکرد برنامه‌ریزی استراتژیک در غالب CDS در برخی شهرهای ایران به کار گرفته شده است، اما از دیدگاه محقق، برنامه‌ریزی استراتژیک در شکل RDS نیز قابلیت تدوین دارد. بنابراین در راه استفاده از رویکرد نوین RDS، مدلی بکارگرفته شده است و این پژوهش تمام هدف خود را بر استفاده درست از این مدل و آشنا نمودن مخاطبان و خوانندگان آن با فرایند و چگونگی کاربرست مدل در منطقه غرب فارس قرار داده است و با رویکرد برنامه‌ریزی استراتژیک به بازنگری طرح جامع عمران ناحیه‌ای غرب فارس، انجام شده توسط مهندسان مشاور پردازاز پرداخته است.

از این حیث اگرچه طی طریق به شیوه ذکر گشته خالی از نقصان نیست، لیکن چشم پوشی از اشکالات و درک این مهم که بکارگیری مدلی جدید منطبق بر رویکردهای نوین محوریت پژوهش را تشکیل می‌دهد، می‌تواند در زمان حال کارگشا، ثمرده و امید آفرین و برای آینده زمینه ساز پژوهش‌های مکمل و فتح بابی برای استفاده صحیح تر و عمیق تر از مدل مورد استفاده باشد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات تحقیق
۱	۱-۱) مقدمه
۳	۲-۱) طرح مسأله
۵	۳-۱) سوالات تحقیق
۵	۴-۱) اهداف تحقیق
۶	۵-۱) اهمیت و ضرورت تحقیق
	فصل دوم: مبانی نظری تحقیق
۸	۱-۲) تعریف کلید واژه ها
۱۱	۲-۲) زمینه های پیدایش برنامه ریزی استراتژیک
۱۱	۱-۲-۲) رویکرد سیستمی به عنوان برنامه ریزی راهبردی
۱۳	۲-۲-۲) انواع برنامه ریزی بر حسب مقاصد
۱۶	۳-۲) نظریه ها و تئوری های مربوط به برنامه ریزی استراتژیک
۱۷	۱-۳-۲) خصوصیات برنامه ریزی استراتژیک
۱۸	۲-۳-۲) رویکردهای فکری مرتبط با برنامه ریزی استراتژیک
۱۸	۱-۲-۳-۲) رویکرد کلاسیک به برنامه ریزی استراتژیک
۱۹	۲-۲-۳-۲) رویکرد فرایندی به برنامه ریزی استراتژیک
۲۰	۳-۲-۳-۲) رویکرد انعطاف پذیر
۲۳	۴-۲) جمع بندی انواع نگرش ها، رویکردها و گرایش ها در برنامه ریزی
۲۳	۵-۲) فرایندهای برنامه ریزی استراتژیک به کار گرفته شده توسط برنامه ریزان
۲۳	۱-۵-۲) مدل برنامه ریزی استراتژیک استونر و فریمن
۲۷	۲-۵-۲) مدل برنامه ریزی استراتژیک دانکن و همکاران
۲۹	۳-۵-۲) مدل برنامه ریزی استراتژیک برایسون
۳۶	۴-۵-۲) استراتژی توسعه شهری (CDS)
۴۶	۵-۵-۲) مدل استراتژی توسعه منطقه ای (RDS)
۵۹	۶-۲) تجارب جهانی در زمینه برنامه ریزی استراتژیک
۵۹	۱-۶-۲) بررسی و مقایسه تجارب و سابقه مطالعاتی بر اساس شیوه مدیریتی
۵۹	۲-۶-۲) تجربیات انجام برنامه ریزی استراتژیک از سوی واحدهای حکومتی

صفحه	عنوان
۶۰	۳-۶-۲ تجربیات انجام برنامه‌ریزی استراتژیک در ارتباط با اشکال متنوع سازماندهی
۶۲	۴-۶-۲ تجربیاتی در مورد فرایند برنامه‌ریزی استراتژیک برای برخی کلان شهرها
۶۴	۱-۴-۶-۲ کاتانیا
۶۶	۲-۴-۶-۲ لیسین پرتغال
۶۹	۳-۴-۶-۲ ملبورن
۷۱	۴-۴-۶-۲ لندن
۷۲	۳-۶-۲ تجربیات استراتژی توسعه منطقه ای در دنیا
۷۲	۱-۳-۶-۲ استراتژی توسعه منطقه ای برای ایرلند شمالی ۲۰۵۰
۷۳	۲-۳-۶-۲ استراتژی توسعه منطقه ای گیزلند
۷۴	۳-۳-۶-۲ استراتژی توسعه منطقه ای کاختی (KRDS)
۷۵	۴-۳-۶-۲ استراتژی توسعه منطقه ای کاکز (MDG)
۷۶	۵-۳-۶-۲ استراتژی توسعه منطقه تام ورث
۷۷	۷-۲ مقایسه شیوه نگرش و اجرای برنامه ریزی استراتژیک در الگوهای مختلف
۸۰	۸-۲ چارچوب نظری
۸۳	۹-۲ مدل نظری تحقیق (مدل تطبیق یافته RDS)
فصل سوم: روش شناسی	
۸۵	۱-۳ نوع تحقیق
۸۵	۲-۳ روش تحقیق
۸۶	۳-۳ معرفی گام های مدل تحقیق
۸۹	۴-۳ محدودیت های تحقیق
فصل چهارم: بررسی نمونه موردی و کاربرد RDS	
۹۱	۱-۴ ارزیابی روند گردش کار طرح جامع عمران ناحیه ای غرب فارس
۹۵	۲-۴ گام اول: تعریف برنامه یا برنامه ریزی
۹۵	۱-۲-۴ شناسایی دغدغه های استراتژیک
۹۷	۳-۴ گام دوم: سنجش وضعیت منطقه
۹۷	۱-۳-۴ آشنایی با منطقه مورد مطالعه
۹۹	۲-۳-۴ بررسی و تحلیل جمعیتی منطقه
۱۰۱	۳-۳-۴ بررسی و تحلیل اقتصادی منطقه
۱۰۶	۴-۳-۴ بررسی و تحلیل کالبدی - زیست محیطی منطقه
۱۱۷	۵-۳-۴ بررسی و تحلیل اسناد فرادست

صفحه	عنوان
۱۲۴	۶-۳-۴ مرور استراتژی های کلیدی موجود
۱۲۹	۴-۴ گام سوم: تحلیل و ارزیابی وضعیت منطقه
۱۲۹	۴-۴-۱ تحلیل SWOT
۱۳۳	۴-۴-۲ تعیین مزیت های نسبی و رقابتی
	فصل پنجم: تجزیه و تحلیل نهایی و نتایج:
۱۳۶	۱-۵ گام چشم انداز سازی
۱۳۶	۵-۱-۱ بررسی چشم اندازهای گذشته و موجود
۱۳۶	۵-۱-۲ بیان مسائل استراتژیک
۱۳۹	۵-۱-۳ شناسایی و تدوین چشم انداز
۱۴۰	۵-۱-۴ تدوین بیانیه چشم انداز
۱۴۰	۵-۲ تدوین اهداف
۱۴۱	۵-۳ تعیین محورهای راهبردی
۱۴۱	۵-۳-۱ مهمترین محورهای راهبردی در بخش های موضوعی
۱۴۲	۵-۳-۲ راهبردهای بلندمدت توسعه
۱۴۳	۵-۳-۳ راهبردهای دارای اولویت اول براساس چشم انداز و اهداف
۱۴۴	۵-۳-۴ راهبردهای دارای اولویت دوم براساس چشم انداز و اهداف
۱۴۵	۵-۴ سیاست های توسعه
۱۴۷	۵-۵ برنامه های اجرایی
۱۴۸	۵-۶ جمع بندی و نتیجه گیری
۱۵۴	منابع و ماخذ
۱۵۸	پیوست ۱: طرح جامع عمران ناحیه ای غرب فارس، گزارش وضع موجود
۱۸۶	پیوست ۳: نقشه ها

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۵	جدول ۱-۲: انواع برنامه ها و ویژگی های آن ها
۲۲	جدول ۲-۲: انواع رویکردهای برنامه ریزی استراتژیک و ویژگی های آن ها
۳۳	جدول ۳-۲: تعیین موضوعات استراتژیک با استفاده از مدل جدول SWOT
۳۳	جدول ۴-۲: روش تشکیل جدول SWOT
۳۵	جدول ۵-۲: ماهیت استراتژی های روش برایسون
۶۳	جدول ۶-۲: جمع بندی تجربیات برنامه ریزی استراتژیک در شهرها و کلان شهرهای جهان بر حسب شیوه مدیریتی
۶۸	جدول ۸-۲: ویژگی های برنامه ریزی استراتژیک برای لیسین پرتغال
۷۸	جدول ۹-۲: مقایسه دیدگاه های مطرح شده در برنامه ریزی استراتژیک
۷۹	جدول ۱۰-۲: تحلیل تطبیقی انواع الگوهای برنامه ریزی استراتژیک
۹۹	جدول ۴-۱: مقایسه مساحت و جمعیت ناحیه غرب فارس با کل استان سال ۱۳۷۵ و ۱۳۸۴
۱۰۴	جدول ۲-۴: شاغلان ۱۰ ساله و بیشتر برحسب گروه های عمده شغلی و شهرستان ۱۳۷۵
۱۱۳	جدول ۳-۴: گروه بندی آثار ثبتی میراث فرهنگی در ناحیه غرب استان فارس
۱۱۴	جدول ۴-۴: کاربری اراضی بر اساس نقشه های ۱:۲۵۰۰۰
۱۱۵	جدول ۵-۴: کاربری اراضی براساس نقشه منابع طبیعی
۱۱۶	جدول ۶-۴: کاربری اراضی تدقیق شده ناحیه
۱۲۰	جدول ۷-۴: شهرستان محروم استان فارس
۱۴۹	جدول ۱-۵: اهداف ، سیاست و راهبردهای اول
۱۵۰	جدول ۲-۵: اهداف ، سیاست و راهبردهای دوم
۱۵۱	جدول ۳-۵: اهداف ، سیاست و راهبردهای سوم
۱۵۲	جدول ۴-۵: اهداف ، سیاست و راهبردهای چهارم
۱۵۳	جدول ۵-۵: اهداف ، سیاست و راهبردهای پنجم

فهرست اشکال و نمودارها

صفحه	عنوان
۱۵	شکل ۱-۲: انواع برنامه ریزی بر حسب مواضع
۱۶	شکل ۲-۲: تشریح برنامه ریزی استراتژیک
۲۲	شکل ۳-۲: انواع رویکردهای برنامه ریزی استراتژیک
۲۶	شکل ۴-۲: مدل برنامه ریزی استراتژیک استونر و فریمن
۲۹	شکل ۵-۲: مدل برنامه ریزی استراتژیک دانکن و همکاران
۳۱	شکل ۶-۲: مدل برنامه ریزی استراتژیک برایسون
۴۵	شکل ۷-۲: فرایند استراتژی توسعه شهری
۵۸	شکل ۸-۲: فرایند استراتژی توسعه منطقه ای
۷۰	شکل ۹-۲: فرایند برنامه ریزی استراتژیک برای ملبورن
۸۲	شکل ۱۰-۲: سلسله مراتب نظری برنامه ریزی
۸۳	شکل ۱۱-۲: مدل شماتیک نظری تحقیق
۸۴	شکل ۱۲-۲: مدل نظری تحقیق
۹۲	شکل ۱-۴: روند گردش کار طرح جامع عمران ناحیه ای غرب فارس

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده علوم اجتماعی

پایان نامه جهت اخذ درجه فوق لیسانس در رشته برنامه ریزی توسعه منطقه ای

عنوان

تدوین چشم انداز، اهداف و راهبردهای توسعه منطقه‌ای با رویکرد

برنامه ریزی استراتژیک (مطالعه موردی غرب فارس)

استاد راهنما

آقای دکتر محمد شیخی

استاد مشاور

آقای دکتر علی خاکساری

دانشجو

افسانه رستمی

شهریور ۸۹

Allameh Tabatabaee University

Social Sciences College

**M.A thesis for attainment of master degree in Regional
Development Planning**

Title:

**Preparing Vision, Goals and Strategies for Regional
Development with Strategic Planning Approach**

(case study: west Fars)

Supervisor

Mohamad Sheikhi, ph.D

Advisor

Ali Khaksari, Ph.D.

Student

Afsane Rostami

September 2010

فصل اول:

(۱) کلیات

(۱-۱) مقدمه

(۲-۱) طرح مسئله

(۳-۱) سئوالات تحقیق

(۴-۱) اهداف تحقیق

(۵-۱) اهمیت و ضرورت تحقیق

فصل دوم:

۲) مبانی نظری

- ۱-۲) تعریف کلید واژه ها
- ۲-۲) زمینه های پیدایش برنامه ریزی استراتژیک
- ۳-۲) نظریه ها و تئوری های مربوط به برنامه ریزی استراتژیک
- ۴-۲) جمع بندی انواع نگرش ها، رویکردها و گرایش ها در برنامه ریزی
- ۵-۲) فرایندهای برنامه ریزی استراتژیک به کار گرفته شده توسط برنامه ریزان
- ۶-۲) تجارب جهانی در زمینه برنامه ریزی استراتژیک
- ۷-۲) مقایسه شیوه نگرش و اجرای برنامه ریزی استراتژیک در الگوهای مختلف
- ۸-۲) چارچوب نظری
- ۹-۲) مدل نظری تحقیق (مدل تطبیق یافته RDS)

فصل سوم:

۳) روش شناسی

۱-۳) نوع تحقیق

۲-۳) روش تحقیق

۳-۳) توضیح گام های مدل تحقیق

۴-۳) محدودیت های تحقیق

فصل چهارم:

۴) بررسی نمونه موردی و کاربری

RDS

۴-۱) ارزیابی روند گردش کار طرح جامع عمران ناحیه ای غرب فارس

۴-۲) تعریف برنامه یا برنامه ریزی

۴-۳) سنجش وضعیت منطقه

۴-۴) تحلیل و ارزیابی وضعیت منطقه

فصل پنجم:

۵) تجزیه و تحلیل نهایی و نتایج

۱-۵ چشم انداز سازی

۲-۵ تدوین اهداف

۳-۵ تعیین محورهای راهبردی

۴-۵ سیاست های توسعه

۵-۵ برنامه های اجرایی

۶-۵ جمع بندی و نتیجه گیری

۱- کلیات:

(۱-۱) مقدمه:

برنامه‌ریزی استراتژیک می‌تواند کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه را به صورت سیستماتیک در جهت حفظ فرصت‌ها، بکار بردن منابع و رسیدن به نتایج کلیدی کمک نماید. در عمل تأکید این نوع برنامه‌ریزی بر کاربرد مجموعه‌ای از ابزارهای اجرایی در یک چارچوب وسیع است که تعادل بین نتایج کوتاه مدت و دیدگاه بلند مدت را برهم نزند. برنامه‌ریزی استراتژیک می‌تواند وسیله‌ای کلیدی در حل مشکلات مناطق و حرکت آن‌ها در قرن جاری باشد و در دستیابی آن‌ها به آینده‌ای بهتر کمک نماید. برنامه‌ریزی استراتژیک چارچوبی را جهت مساعدت به تصمیم‌گیران در رویارویی با شرایط متغیر و تعیین اولویت‌ها در تخصیص منابع و فعالیت‌ها فراهم می‌سازد. این نوع برنامه‌ریزی روشی سیستماتیک در تصمیم‌سازی‌ها و فعالیت‌هایی است که یک سیستم را شکل می‌دهد و هدایت می‌کند، بدین معنا که چگونگی سیستم را تعیین می‌کند. یک سیستم می‌تواند سازمانی دولتی یا خصوصی، یک شهر، یک منطقه، یا یک ایالت باشد.

در این پژوهش برنامه‌ریزی استراتژیک در یک منطقه (غرب فارس) بکار گرفته شده است. این پژوهش شامل پنج فصل است. در فصل اول کلیات تحقیق شامل طرح مسئله، اهمیت و ضرورت تحقیق، اهداف و سئوالات بیان شده است. در فصل دوم مبانی نظری، تعریف کلید واژه‌ها، رویکردها و تئوری‌های نظری درباره برنامه‌ریزی استراتژیک، تجارب جهانی، چارچوب نظری و در نهایت مدل نظری تحقیق بیان شده است. در فصل سوم، که به روش‌شناسی تحقیق پرداخته است، نوع تحقیق، روش، محدودیت‌های تحقیق، تشریح گام‌های مدل تحقیق آمده است. در فصل چهارم با عنوان بررسی نمونه موردی و کاربری RDS

گام‌های مدل تحقیق بر منطقه مطالعه موردی (غرب فارس) پیاده شده‌اند. در فصل پنجم تجزیه و تحلیل -
های نهایی و نتایج ارائه گشته‌اند.

۲-۱) طرح مسئله:

در چند دهه اخیر، تغییر و تحولات در زمینه برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای چه در نگرش و رویکرد، چه در فرآیند برنامه‌ریزی و چه در اجرای طرح‌ها و برنامه‌ها بسیار مشاهده می‌شود. در نگرش و رویکرد مهمترین تغییر را می‌توان نگاه راهبردی عنوان نمود. نگاه راهبردی در ادامه با نگاهی به دوردست و دریافت چشم انداز تکمیل می‌گردد. در ارتباط با فرآیند برنامه‌ریزی مهمترین تغییر را می‌توان در چرخه‌ای گشتن فرآیند و اضافه شدن گام‌هایی همچون بازخورد و نظارت قلمداد نمود. در نهایت در اجرای طرح‌ها و برنامه‌ها، مشارکتی شدن و در نظر گرفتن جامعه مخاطب و یا هدف به عنوان عامل و مجری طرح و برنامه بارزترین این تغییرات است.

متأسفانه با وجود گذشت دهه‌های بسیار و آزمون و خطای شیوه‌های متفاوت برنامه‌ریزی در دنیا و مشخص شدن نقاط ضعف و قوت هر رویکرد، روش و شیوه عمل در امر برنامه‌ریزی، همچنان شاهد بکارگیری آنچه در این زمینه منسوخ شده است هستیم. مهمترین مسائلی که در این ارتباط قابل ذکرند عبارتند از: فقدان نگاه راهبردی در طرح‌های منطقه‌ای، نادیده گرفتن ذی‌مدخلان در فرآیند تدوین طرح‌ها و مسائلی از این قبیل. بنابراین اهمیت بکارگیری و یا ابداع فرآیندهایی نوین جهت حل مسائل فوق‌الذکر بیش از پیش رخ می‌نماید.

به دنبال رشد سریع شهرنشینی در ایران و ضرورت نظارت بر روند شهرسازی کشور از حدود دهه ۱۳۳۰ نخستین الگوی طرح‌های توسعه شهری در ایران به کار گرفته شد. با تأسیس سازمان برنامه در سال ۱۳۲۷ نظریه برنامه‌ریزی جامع در ایران، به کمک و توصیه مشاوران خارجی صورت یک الگوی قانونی و عملی پیدا کرد که در قالب برنامه‌های عمرانی پنج ساله به مرحله اجرا گذاشته شد. در این دوره اساس قوانین و تشکیلات شهرسازی کشور بر پایه نظریه برنامه‌ریزی جامع و الگوی طرح‌های جامع و تفصیلی

بسط و توسعه یافت. با اجرای طرح‌های جامع و تفصیلی در ایران، مفهوم برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای و ضرورت نظارت بر توسعه و عمران شهری، به یک دانش نظری و عملی در عرصه نظام مدیریت کشور تبدیل گردید. اما اجرای این گونه طرح‌ها با وجود آثار مثبت، با عوارض منفی همراه بوده‌اند که برخی از این عوارض به خصوصیات ماهوی و نظری این الگو و برخی به عدم انطباق طرح‌های جامع با شرایط کشور و عدم امکانات اجرایی آن‌ها مربوط می‌شود. محتوای اصلی طرح‌های توسعه شهری رایج در ایران به تبع الگوی نظری خود یعنی الگوی برنامه‌ریزی جامع، به طور عمدی بر تعیین نحوه کاربری زمین و ارائه جداول سرانه و ضوابط کاربری تاکید دارد. بر پایه این نگرش تمام موضوعات و روش‌های مطالعاتی مربوط به تهیه این گونه طرح‌ها در جهت برآورد جمعیت و پیش بینی اراضی مورد نیاز و توزیع آن‌ها میان کاربری‌های مختلف تدوین و تعیین شده است. عدم توجه کافی به ماهیت پویای شهر و منطقه، مشکلات آینده‌نگری، تقلیل برنامه‌ریزی منطقه‌ای به برنامه‌ریزی کالبدی و عدم توجه به ابعاد اجتماعی، انجام مطالعات مفصل و بی ارتباط با پیشنهادات، ناهماهنگی میان نهادهای فرابخشی و بخشی مسئول در توسعه منطقه‌ای و شهری و.. از جمله مشکلات این طرح‌ها و رویکرد موجود می‌باشد.

غالب طرح‌ها و برنامه‌ها در حال حاضر فاقد نگرش استراتژیک هستند. مقصود از نگاه استراتژیک حل تنگنای موجود در پرتو نگاه به آینده از طریق دریافت چشم اندازی است که با تحلیل وضع موجود بدست آمده است، در حال حاضر با توجه به شرایط حاکم بر برنامه‌ریزی منطقه‌ای در ایران، این نوع از برنامه‌ریزی بیشتر متکی بر قالبی از پیش تعیین شده است و قادر به ایجاد تغییرات دگرگون ساز نیست. این در حالی است که امروزه اجرای پایدار طرح‌ها و برنامه‌ها نیازمند نگرشی است که آینده‌ای متفاوت از شرایط امروز را ترسیم نماید.

۱-۳) سوالات تحقیق:

۱- برای برقراری ساختار برنامه‌ریزی استراتژیک در تهیه و تدوین طرح‌های شهری و منطقه‌ای چه

پیش‌نیازهایی لازم است؟

۲- مکانیزم تهیه برنامه‌ریزی استراتژیک چگونه است و چه گام‌هایی می‌بایست طی گردد؟

۳- آیا می‌توان رویکردهای نوین در برنامه‌ریزی شهری را در برنامه‌ریزی استراتژیک متداول و رایج

دخیل نمود؟

۴- در ادامه، آیا می‌توان با بهره‌گیری از آن رویکردها و نگرش‌ها به مدل یا روشی جدید در برنامه-

ریزی منطقه‌ای دست یافت؟

۱-۴) اهداف تحقیق:

۱- بازنگری در طرحی منطقه‌ای با رویکرد استراتژیک جهت افزایش کارایی و تحقق آن در اجرا

۲- ارائه روش یا مدلی که بتواند فرآیند رایج برنامه‌ریزی استراتژیک در کشور را با مفاهیم و نگرش-

های نو در زمینه برنامه‌ریزی (به خصوص برنامه‌ریزی منطقه‌ای) در فرآیندی واحد همسان سازد.

۳- بکارگیری و آزمون روش یا مدل بدست آمده در بازنگری نمونه موردی (ناحیه غرب فارس)